

BEATA WÓJTOWICZ, LIONEL POSTHUMUS

DROGA KU WIELOJĘZYCZNOŚCI RPA¹

Streszczenie

Po obaleniu opresyjnej polityki apartheidu w 1994 r., nowy rząd Republiki Południowej Afryki dokonał rewolucji w polityce językowej kraju, nadając status urzędowy jedenastu językom. Obok angielskiego i afrikaans status ten zyskało 9 języków miejscowych z grupy bantu. Tak jawne promowanie wielojęzyczności jest unikalne w skali światowej i stanowi wielkie wyzwanie m.in. dla systemu edukacji. Artykuł ma na celu przedstawienie sytuacji językowej kraju, stopnia rozpowszechnienia i popularności poszczególnych języków oraz realizacji nowej polityki w sferze edukacji.

Słowa kluczowe:

Republika Południowej Afryki, języki urzędowe, polityka językowa, wielojęzyczność

Wstęp

Sytuacja językowa w poszczególnych częściach świata jest diametralnie różna. Na kontynencie afrykańskim, który zamieszkuje ok. 1/7 populacji świata używa się 1/3 wszystkich języków świata, tj. ponad 2 000. Dla porównania w Europie mieszka 1/8 populacji świata, a używa się niespełna 300 języków².

Na liście³ krajów o największej językowej różnorodności aż siedem z pierwszej dziesiątki, a szesnaście z pierwszej dwudziestki znajduje się w Afryce. Ponad dwa tysiące języków stanowi wspólne bogactwo krajów afrykańskich. W czołówce krajów o największej różnorodności językowej znajduje się Nigeria, w której używa się ponad 500 języków oraz Kamerun i Demokratyczna Republika Konga,

---

¹ Artykuł jest podsumowaniem prac nad sytuacją socjolingwistyczną w RPA prowadzonych niezależnie przez autorów. Uwzględnia perspektywę zewnętrzną i wewnętrzną w postrzeganiu zjawisk językowych mających wpływ na politykę językową. Prof. L. Posthumus wskazał istotne dla tematu źródła i służył wskazówkami odnośnie ich interpretacji.

² M.P. Lewis, G.F. Simons, C.D. Fenning (red.), *Ethnologue. Languages of the World. Nineteenth edition*. SIL 2016. <https://www.ethnologue.com/> [dostęp: 5.11.2016].

³ M.P. Lewis i in., *op. cit.*

gdzie używa się odpowiednio ok. 280 i 210 języków. Przy czym liczba ich użytkowników waha się od ok. 180 milionów w Nigerii do zaledwie 20 milionów w Kamerunie. Na tym tle nie wyróżnia się znacząco Republika Południowej Afryki, w której ok. 50 milionów mieszkańców posługuje się zaledwie 30 językami, spośród których 7 znajduje się na liście języków zagrożonych.

Republika Południowej Afryki jest liderem w innej dziedzinie. Slogan *We're not called the rainbow nation for nothing*⁴ odnosi się m.in. do liczby języków urzędowych kraju.

Republika Południowej Afryki nie jest wyjątkiem na kontynencie afrykańskim i tak jak inne kraje charakteryzuje się wieloetnicznym i wielojęzycznym społeczeństwem. Kraj ten od lat zaliczany jest do najwyżej rozwiniętych państw Afryki. Wyróżniają go m.in. inwestycje w zakresie badań naukowych i nowoczesnych technologii⁵. Jednak już w XVII w., od czasu okupacji holenderskiej, przez dominację brytyjską i okres apartheidu, jej wieloetniczność i wielojęzyczność były poddawane opresji i dyskryminacji⁶. Zmieniło się to dopiero za sprawą pierwszych powszechnych wyborów z 1994 r. i nowej konstytucji, zawierającej zapis, że wszystkie języki urzędowe, wymienione w Rozdziale 1, 6. Języki (1)⁷, których ustanawia 11, mają cieszyć się jednakowym poszanowaniem. Konstytucja ta promuje różnorodność etniczną i językową kraju.

Niniejszy artykuł ma na celu przybliżenie sytuacji językowej Republiki Południowej Afryki, rozprzestrzenienia poszczególnych języków i ich popularności oraz usystematyzowanie nazw nadawanych poszczególnym językom w polskojęzycznych publikacjach. Krajobraz językowy kraju został odzwierciedlony w nowej konstytucji, a jak nowa polityka jest realizowana w praktyce zostanie przedstawione na przykładzie systemu edukacji.

Polityka językowa RPA

Mieszanka ludów i języków południowej Afryki dzisiejszego społeczeństwa RPA tworzyła się przez wieki i stanowi jedną z bardziej zróżnicowanych społeczności na kontynencie. Rdzennymi mieszkańcami Afryki Południowej była ludność Khoisan posługująca się językami o bardzo oryginalnym systemie fonologicznym, w którym funkcjonują tzw. mlaski⁸. Ludność ta była spychana

⁴ The languages of South Africa http://www.southafrica.info/about/people/language.htm#WCGsy_rhA2w#ixzz4PPfRzxVr [dostęp: 8.11.2016].

⁵ K. Zajączkowski, *Polska na wschodzących rynkach Afryki Subsaharyjskiej na przykładzie RPA*, „Afryka” t. 43, 2016, s. 93–120.

⁶ R. Mesthrie, *South Africa: The Rocky Road to Nation Building*, w: A. Simpson (red.) *Language and National Identity in Africa*, Oxford University Press 2008, s. 314–338.

⁷ Patrz: Aneks.

⁸ Dziś obecne w wyniku zapożyczeń również w innych językach RPA. Języki khoisan stanowią najmniej opisaną grupę języków Afryki, a jednocześnie wymierają w zatrważającym tempie.

w pustynne rejony przez migrujące z północy ludy Bantu już w III w.⁹ Jednak najbardziej ekspansywna i wyniszczająca dla rdzennych mieszkańców migracja nastąpiła dopiero w wieku XVII wraz z przybyciem i osiedleniem się Holendrów. Przybysze sprowadzili w te rejony siłę roboczą z Madagaskaru, Mozambiku, a nawet Indii, tworząc niespotykaną na taką skalę mieszaną ludów, kultur i języków. To w tamtym okresie należy dopatrywać się korzeni dzisiejszej grupy ludności o mieszanym pochodzeniu etnicznym RPA. Wiek XIX rozpoczął się najazdem Brytyjczyków, którzy zachwiali dominacją Holendrów i ich języka. Wtedy to szczególnie dała się zauważyć rola ukształtowanego na bazie niderlandzkiego, mieszanego języka afrikaans¹⁰ jako wyrazu tożsamości i jedności Afrykanerów wobec dominacji brytyjskiej.

Dominacja użytkowników języków obcych dla Afryki, która rozpoczęła się kilka wieków temu wpłynęła na dzisiejszą sytuację językową kraju. Na początku XX w., wraz z powstaniem Związku Południowej Afryki, w latach 1910–1925 językami urzędowymi kraju były angielski i niderlandzki. Powszechnie używany już afrikaans, początkowo uznawany za język typu pidżyn i traktowany pogardliwie jako mowa miejscowej ludności, służby i niewykształconych farmerów z prowincji, powoli wychodził z cienia niderlandzkiego. O ile angielski pojawił się na południu Afryki dopiero w XIX wieku, to afrikaans już tam funkcjonował jako *lingua franca* w wieku XVIII¹¹. W 1925 r. afrikaans został uznany za język urzędowy na mocy poprawki do ustawy parlamentarnej *South Africa Act* z 1909 r.: *The word "Dutch" in section one hundred and thirty-seven of the South Africa Act, 1909, and wheresoever else that word occurs in the said Act, is hereby declared to include Afrikaans*¹². Języka afrikaans zaczęto nauczać w szkołach i stopniowo zyskiwał on nowy status wypierając niderlandzki. W 1961 r., kiedy kraj stał się republiką, zmieniono relację pomiędzy językami. Język, literatura i kultura Holendrów stały się częścią edukacji w afrikaans. Język ten ugruntował swoją silną pozycję jako język władzy i apartheidu¹³. Afrykanerzy, którzy do dzisiaj stanowią większą część białej społeczności RPA od lat czterdziestych dominowali w sferze polityki. W latach osiemdziesiątych większość członków parlamentu była natywnymi użytkownikami afrikaans. Angielski jednak niepodzielnie rządził w sferze finansowej i edukacji. Był językiem miejskim o mię-

⁹ R. Mesthrie, *op. cit.*

¹⁰ Różne teorie na temat genezy języka afrikaans przytacza J. Koch w książce *Wenus hotentocka i inne rozprawy o literaturze południowoafrykańskiej*, Dialog 2008. Warto również odnotować krytykę autora odnośnie używania nazwy język afrykanerski jako określenie afrikaans.

¹¹ J. Koch, *op. cit.*, s. 82 i 304. Proces standaryzacji języka przeprowadzono na przełomie XIX i XX wieku.

¹² *Official Languages of the Union Act, 1925* https://en.wikisource.org/wiki/Official_Languages_of_the_Union_Act,_1925 [dostęp: 8.11.2016].

¹³ Na temat statusu afrikaans por. m.in. J. Koch, *op. cit.*, s. 305.

dzynarodowym zasięgu, podczas gdy afrikaans miał charakter wiejski i pozostał językiem lokalnym. W okresie apartheidu angielski był językiem liberalnej prasy i tej przeznaczonej dla czarnych czytelników, podczas gdy afrikaans pozostawał językiem urzędów, policji i więzień. Użytkownikami afrikaans byli również Kolorodzi, dla których do dzisiaj pozostaje on głównym językiem macierzystym, ale od lat osiemdziesiątych dało się zauważyć ich sympatię w stosunku do języka angielskiego jako wyraz solidarności z czarną ludnością.

Większość ludności kraju to jednak rodzimi użytkownicy różnych miejscowych języków bantu. W czasach apartheidu, zgodnie z założeniami polityki segregacji, ludność ta została ulokowana w małych bantustanach zależnie od swojej przynależności etnicznej i języka, którym się posługiwała. Nadając stanom pewną niezależność władza pozbyła się odpowiedzialności za tę część społeczeństwa, jednocześnie nie pozbawiając się dostępu do taniej siły roboczej. Izolacja utrzymywała różnice pomiędzy poszczególnymi grupami i językami¹⁴, które częściowo są spokrewnione i w innych okolicznościach mogłyby przenikać się we wspólnej przestrzeni. Miejscowe języki bantu rozmyślnie zostały usunięte z życia politycznego, ekonomicznego czy nawet kulturalnego kraju¹⁵.

W latach 1984–1994 językami urzędowymi Republiki Południowej Afryki zostały angielski i afrikaans. Rok 1994 przyniósł Republice pierwsze demokratyczne wybory powszechne, które zaowocowały pracą nad nową konstytucją kraju. W nowej rzeczywistości większość mieszkańców kraju zyskała prawo do przemawiania we własnym języku. Nowa konstytucja Republiki Południowej Afryki została uchwalona 4 grudnia 1996 r. i weszła w życie 4 lutego 1997 r. Poważnie potraktowano w niej kwestie grup etnicznych i prawa do używania własnego języka we wszystkich sferach życia. Wzięto pod uwagę sytuację językową kraju i nadano status urzędowy 11 językom. Są to pedi¹⁶, sotho, tswana, swati, venda, tsonga, afrikaans, angielski, ndebele, xhosa i zulu. Inne języki używane na terenie kraju, które także zostały wymienione w konstytucji to języki khoi, nama i san, a także język migowy, niemiecki, grecki, gujarati, hindi, portugalski, tamilski, telegu, urdu oraz arabski, hebrajski i sanskryt. Konstytucja gwarantuje poszanowanie i podniesienie statusu wszystkim językom oraz wspiera posługiwanie się nimi.

¹⁴ Grupy te tradycyjnie, jeszcze przed przybyciem białych osadników, również żyły oddzielnie.

¹⁵ N. Alexander, *Language education policy, national and sub-national identities in South Africa*, Council of Europe 2003.

¹⁶ W pracy stosuję nazwy języków za N. Pawlak, *Języki afrykańskie*, Warszawa 2010.

Języki RPA

W encyklopedii *Ethnologue*¹⁷ odnotowano 30 języków używanych na terenie RPA, z których 20 to języki miejscowe¹⁸. Spośród nich 11 wyniesiono do rangi języka urzędowego w konstytucji kraju, która dostępna jest w tylu samych wersjach językowych. W wersji angielskiej zrezygnowano z przyjętego w tym języku nazewnictwa i języki przedstawiono w brzmieniu oryginalnym. Są to zatem: *Sepedi*, *Sesotho*, *Setswana*, *siSwati*, *Tshivenda*, *Xitsonga*, *Afrikaans*, *English*, *isiNdebele*, *isiXhosa* i *isiZulu*¹⁹. Z tego powodu nazwy języków miejscowych w anglojęzycznych publikacjach funkcjonują w dwóch postaciach, wymiennie z przyjętymi nazwami angielskimi: *Sepedi*, *Sotho*, *Tswana*, *Swati* albo *Swazi*, *Venda*, *Tsonga*, *Ndebele*, *Xhosa* i *Zulu*. Ponadto wymieniony w konstytucji język pedi jest dialektem języka północnego sotho, na podstawie którego została opracowana standardowa forma języka. Z powodu niezadowolenia samych użytkowników co do użycia nazwy pedi jako nazwy języka, zastąpiono ją oryginalną nazwą *Sesotho sa Leboa* z angielskim odpowiednikiem *North(ern) Sotho*. Język sotho odnoszący się do sotho południowego odpowiednio określany bywa nazwami *Sesotho sa Moshoeshoe*, *South(ern) Sotho*, chociaż nie jest to tak rozpowszechnione jak w przypadku pedi²⁰.

W literaturze polskojęzycznej nazwy miejscowych języków RPA również używane są niejednorodnie. Po części spolszczone ze źródła oryginalnego, po części z angielskiego prezentują wachlarz różnego ich zapisu, co może stwarzać komplikacje przy identyfikacji języków. W najnowszej polskojęzycznej pracy o językach afrykańskich²¹ przyjęto zasadę preferencji nazw uznawanych za rodzime oraz nazw polskich tam, gdzie istnieje ustabilizowana pisownia, np. suahili. Do takiego sposobu zapisu przychylają się również autorzy niniejszego artykułu. Kwestią dyskusyjną pozostaje natomiast pomijanie prefiksów klas nominalnych oznaczających język w nazwach języków bantu i używanie np. sotho zamiast sesotho. Nazwa sotho jest tożsama z nazwą w języku angielskim a nie własną języka.

Wielość nazw języków oficjalnych bantu RPA w angielsko- i polskojęzycznych publikacjach:

¹⁷ M.P. Lewis i in., *op. cit.*

¹⁸ Kwestia liczby języków używanych na danym terytorium bywa kontrowersyjna i zależy od przyjętych kryteriów, głównie podziału na języki i dialekty. Zatem, zależnie od źródła podawane są różne liczby.

¹⁹ Nazwy języków w językach bantu poprzedzone są prefiksem klasowym, jak *isi* w *isiZulu*. W nazwach w języku angielskim prefiksy te są pomijane.

²⁰ Na oficjalnej rządowej stronie kraju wśród języków urzędowych wymienione są *Sesotho sa Leboa* i *Sesotho* <http://www.gov.za/about-sa/south-africa-glance> [dostęp: 8.11.2016].

²¹ N. Pawlak, *op. cit.*, s. 18.

Nazwa oryginalna	Nazwa angielska	Języki afrykańskie*	Encyklopedia PWN**	Leksykon PWN***	Wstęp do afrykanistyki****
Sesotho sa Leboa/ Sepedi	North(ern) Sotho/ Sepedi	pedi	pedi	soto, sesotho, sotho pn. (pedi)	północny sotho, pedi
Sesotho/ Sesotho sa Moshoeshoe	South(ern) Sotho/ Sotho	sotho	soto	soto, sesotho, sotho pd. (shoeshoe)	południowy sotho, szoeshoe
Setswana	Tswana	tswana	tswana	tswana	tswana
siSwati	Swati/ Swazi	swati	swazi	swazi, siswati	swazi
Tshivenda	Venda	venda	venda	–	wenda
Xitsonga	Tsonga	tsonga	tsonga	–	tsonga
isiNdebele	Ndebele	ndebele	ndebele	–	ndebele
isiXhosa	Xhosa/ Khosa	xhosa	kosa	xhosa, khosa	khosa
isiZulu	Zulu	zulu	zulu	zulu	zulu

* *Ibidem.*

** Encyklopedia PWN <http://encyklopedia.pwn.pl/> [dostęp 15.11.2016].

*** K. Damm i A. Mikusińska (red.), *Ludy i języki świata*, Wydawnictwo Naukowe PWN 2000.

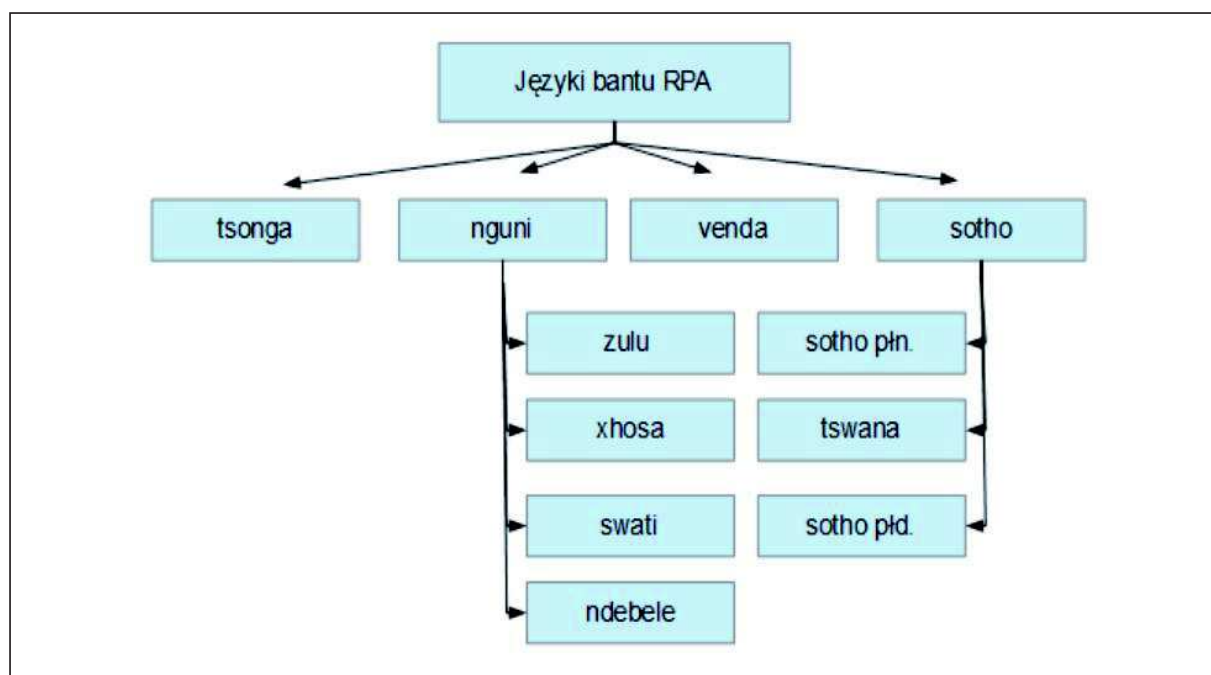
**** S. Piłaszewicz, *Wstęp do afrykanistyki*, Warszawa 1994.

Najbardziej rozpowszechnionym, jednocześnie o najwyższym statusie językiem kraju pozostaje angielski, który jest językiem biznesu, polityki i mediów oraz jest powszechnie uznany za miejscowy *lingua franca*. Na liście języków macierzystych/pierwszych zajmuje on jednak dopiero czwarte miejsce. Poza językiem angielskim i afrikaans, języki urzędowe RPA to języki z grupy bantu.

Bantu to jedna z największych rodzin językowych świata, która liczy ponad 500 języków²² używanych w ponad 27 państwach afrykańskich. Języki bantu występują praktycznie w całej południowej części kontynentu obejmując swoim zasięgiem RPA. Najbardziej znanym językiem tej grupy, o największym zasięgu komunikacyjnym jest wschodnioafrykański język suahili, ale już na trzecim miejscu plasuje się najbardziej rozpowszechniony południowoafrykański język zulu.

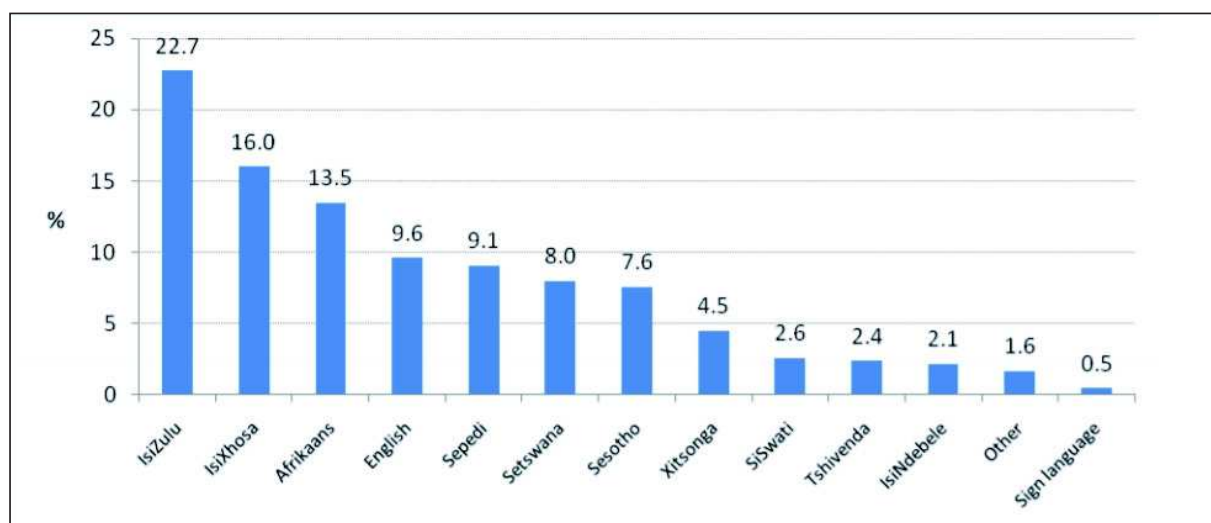
Urzędowe języki bantu w RPA sklasyfikowane są w cztery grupy językowe: tsonga, nguni, venda i sotho. Tsonga i venda stanowią grupy reprezentowane tylko przez jeden język o tej samej nazwie. Natomiast grupę nguni tworzą języki zulu, xhosa, swati i ndebele (jego wariant południowy), a sotho – języki sotho północny (w konstytucji występujący pod nazwą pedi), tswana i sotho południowy (określany nazwą sotho). W praktyce oznacza to, że użytkownicy języków, które razem tworzą jedną grupę, np. zulu i xhosa, mogą w mniejszym lub większym stopniu porozumiewać się ze sobą.

²² N. Pawlak, *op. cit.*, str. 36.

Rozpowszechnienie języków

Liczba użytkowników poszczególnych języków została odnotowana w spisie narodowym RPA z 2011 r. Językami o największej liczbie użytkowników okazały się miejscowe języki zulu i xhosa. 22,7% ludności posługuje się językiem zulu jako pierwszym, a 16% językiem xhosa. Dopiero na trzecim miejscu plasuje się język afrikaans, a na czwartym angielski. Oznacza to, że dla zaledwie 13,5% społeczeństwa afrikaans jest pierwszym językiem, a dla 9,6% – angielski. Językiem tswana jako pierwszym posługuje się 8% ludności, sotho – 7,6%, a pozostałe języki mają poniżej 5% użytkowników²³.

Procentowa ilość użytkowników języków oficjalnych RPA

²³ Dane statystyczne za *Statistics South Africa 2011* http://www.statssa.gov.za/census/census_2011/census_products/Census_2011_Census_in_brief.pdf [dostęp: 23.11.2016].

Odnotowano również rozpowszechnienie poszczególnych języków wśród różnych grup etnicznych. Największą, ale oczywiście niejednorodną grupę, bo aż 79,2% ludności kraju stanowią czarni Afrykanie, 8,9% to ludność o pochodzeniu mieszanym, Kolorodzi, 2,5% to osoby pochodzenia azjatyckiego, w tym głównie indyjskiego, a 8,9% to ludność biała.

Afrikaans, jako język pierwszy, najbardziej rozpowszechniony jest wśród Kolorodów (75,8%) i białych Afrykanerów (60,8%). Angielski wśród ludności pochodzenia azjatyckiego (86%), białej (35,9%) i mieszanej (20,8%). Zaledwie 2,9% ludności z grupy czarnych Afrykanów deklaruje angielski jako język pierwszy, a 1,5% afrikaans. Miejscowe języki bantu nie bywają językami pierwszymi dla ludności białej i mieszanej. Nie znaczy to jednak, że są one zupełnie nieznane. Każdy mieszkaniec Afryki, wyjątkiem nie jest tu RPA, jest wielojęzyczny i zna przynajmniej 3 języki²⁴. Znajomość angielskiego i afrikaans jako języka drugiego lub trzeciego jest o wiele powszechniejsza. Oba pełnią rolę *lingua franca* kraju. Szacuje się, że zna je po ok. 13 milionów obywateli²⁵.

Language (first)	Black African	Coloured	Indian or Asian	White	Other	South Africa
Afrikaans	1.5	75.8	4.6	60.8	15.2	13.5
English	2.9	20.8	86.1	35.9	29.5	9.6
IsiNdebele	2.6	0.2	0.8	0.2	2.1	2.1
IsiXhosa	20.1	0.6	0.4	0.3	1.9	16.0
IsiZulu	28.5	0.5	1.3	0.4	4.1	22.7
Sepedi	11.4	0.1	0.2	0.1	0.6	9.1
Sesotho	9.4	0.5	0.4	0.4	1.7	7.6
Setswana	9.9	0.9	0.4	0.4	2.4	8.0
Sign language	0.5	0.3	0.3	0.2	0.2	0.5
SiSwati	3.2	0.1	0.1	0.1	0.5	2.5
Tshivenda	3.0	0.1	0.1	0.1	0.5	2.4
Xitsonga	5.6	0.0	0.2	0.1	3.9	4.5
Other	1.5	0.1	5.1	1.1	37.4	1.6
Total	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Język pierwszy różnych grup etnicznych (procent ludności)

Stopień znajomości języków różni się także w poszczególnych częściach kraju. Republika Południowej Afryki podzielona jest na 9 prowincji: Przylądkowa Zachodnia, Przylądkowa Północna, Przylądkowa Wschodnia, KwaZulu-Natal, Wolne Państwo, Północno-Zachodnia, Gauteng, Mpumalanga i Limpopo²⁶.

Największa prowincja Przylądkowa Północna pokrywa większą część zachodniego obszaru kraju, a zamieszkuje ją zaledwie 2% ludności. Dla kontrastu

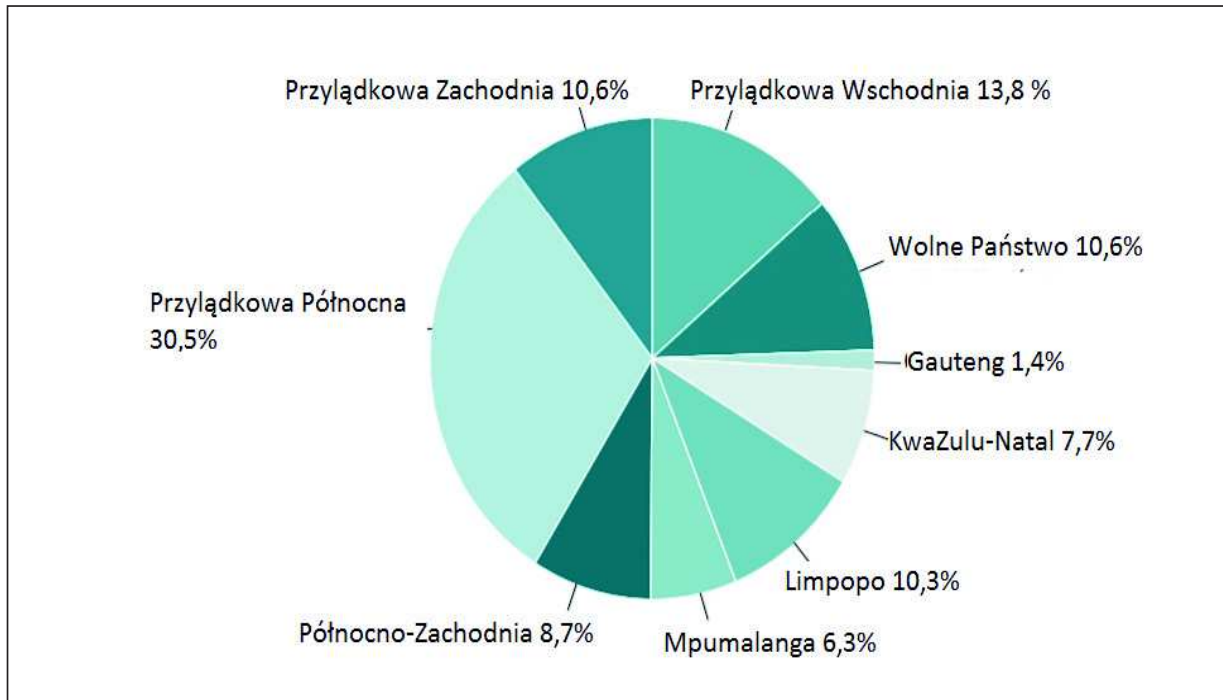
²⁴ Por. S. Kaji, *Monolingualism via multilingualism: a case study of language use in the West Ugandan town of Hoima*, „African Study Monographs”, t. 34(1), 2013, str. 1–25.

²⁵ J. Koch, *op cit.*, s. 81.

²⁶ Konstytucja RPA <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/rpa-6.html> [dostęp 8.11.2016].

najmniejsza prowincja Gauteng pokrywa niespełna 1,5% obszaru kraju, a zamieszkuje ją aż 24% ludności. Na jej terenie znajduje się największa metropolia kraju, Johannesburg, i stolica administracyjna, Pretoria, oraz inne duże ośrodki przemysłowe. Z tego względu na obszarze możemy się spodziewać największej różnorodności językowej mieszkańców, którzy w dużej mierze stanowią ludność napływową. 10% mieszkańców prowincji Gauteng to osoby, które nie urodziły się w RPA.

Prowincje RPA, udział procentowy w powierzchni kraju

W większości prowincji jeden język dominuje na ich terenie²⁷, np. językiem zulu posługuje się prawie 78% ludności kwaZulu-Natal, a xhosa 80% mieszkańców Prowincji Przylądkowej Wschodniej. Największą różnorodnością charakteryzuje się prowincja Gauteng oraz granicząca z nią Mpumalanga gdzie, obok angielskiego i afrikaans, liczne grupy użytkowników posługują się kilkoma językami miejscowymi, a językiem dominującym, lokalnym *lingua franca* jest zulu. W prowincjach Przylądkowej Północnej i Zachodniej zdecydowanie najwięcej jest użytkowników afrikaans. Dominujące języki poszczególnych prowincji przedstawiają się następująco:

Przylądkowa Wschodnia

Liczba ludności: 6 916 200 (12,6%)

Języki: 78.8% xhosa, 10.6% afrikaans, 5.6% angielski

²⁷ Dane statystyczne za *Statistics South Africa 2011*.

Wolne Państwo

Liczba ludności: 2 817 900 (5,1%)

Języki: 64.2% sotho, 12.7% afrikaans, 7.5% xhosa

Gauteng

Liczba ludności: 13 200 300 (23,9%)

Języki: 19.8% zulu, 13.3% angielski, 12.4% afrikaans, 11.6% sotho,
10,6% sotho północny

KwaZulu-Natal

Liczba ludności: 10 919 100 (19,9%)

Języki: 77.8% zulu, 13.2% angielski, 3.4% xhosa,

Limpopo

Liczba ludności: 5 726 800 (10,4%)

Języki: 52.9% sotho północny, 17% tsonga, 16.7% venda

Mpumalanga

Liczba ludności: 4 283 900 (7,8%)

Języki: 27.7% swati, 24.1% zulu, 10.4% tsonga, 10.1% ndebele

Przylądkowa Północna

Liczba ludności: 1 185 600 (2,2%)

Języki: 53.8% afrikaans, 33.1% tswana

Północno-Zachodnia

Liczba ludności: 3 707 000 (6,7%)

Języki: 63.4% tswana, 9% afrikaans, 5,5% xhosa

Przylądkowa Zachodnia

Liczba ludności: 6 200 100 (11,3%)

Języki: 49.7% afrikaans, 24.7% xhosa, 20.2% angielski

Spisy ludności prowadzone w RPA na przestrzeni kilku lat ukazują zmiany w liczbie użytkowników poszczególnych języków. Od 1996 roku spadła liczba osób, które wskazały afrikaans i xhosa jako języki pierwsze. Wzrosła natomiast liczba użytkowników języka angielskiego, ndebele i w mniejszym stopniu venda. Uważa się, że może to być spowodowane większą chęcią do posługiwania się tymi językami w porównaniu do lat wcześniejszych. Język angielski posiada wysoki status ze względu na to, że umożliwia powszechny dostęp do edukacji na szczeblu średnim i wyższym oraz rynku pracy wyższego szczebla, a także jest językiem międzynarodowym. Natomiast języki miejscowe, wcześniej marginalizowane, po wprowadzeniu na szerszą skalę do systemu szkolnictwa, administracji i przede wszystkim mediów zyskały na statusie ze względu na stosunek do nich samych użytkowników, którzy wcześniej woleli być postrzegani jako użytkownicy większych, bardziej znaczących języków, jak np. afrikaans, zulu czy xhosa.

Liczba użytkowników poszczególnych języków na przestrzeni lat

% ludności w roku	1996	2001	2011
Zulu	22.9	23.8	22.7
Xhosa	17.9	17.6	16.0
Afrikaans	14.4	13.3	13.5
Angielski	8.6	8.2	9.6
Sotho pñ.	9.2	9.4	9.1
Tswana	8.2	8.2	8.0
Sotho pñd.	7.7	7.9	7.6
Tsonga	4.4	4.4	4.5
Swati	2.5	2.7	2.5
Venda	2.2	2.3	2.4
Ndebele	1.5	1.6	2.1
Inne	.6	.5	1.6
Liczba ludności	40.5M	44.8M	51.8M

Kwestie językowe w konstytucji RPA

Rozpowszechnienie i popularność poszczególnych języków zostały uwzględnione w nowej konstytucji kraju²⁸, która obowiązuje od 1997 r. i w szerokim zakresie reguluje kwestie językowej różnorodności. W rozdziale 1. wymienione zostały języki urzędowe, którym konstytucja zapewnia poszanowanie i równe prawa. Państwo ma na celu podniesienie ich statusu i popiera posługiwanie się nimi. Zaleca się, aby były używane w równej mierze, ale instytucjom rządowym narzuca się używanie co najmniej dwóch języków. Przy czym gminy mają brać pod uwagę zwyczaje językowe i preferencje swoich mieszkańców. W rozdziale 2. odniesiono się do kwestii dostępu do edukacji oraz prawa do używania własnego języka w różnych sferach życia. Zgodnie z konstytucją każdy ma prawo do pobierania nauki w języku urzędowym lub wybranym przez siebie języku w instytucjach publicznych. Zastrzega się jednak, że dostęp taki będzie oferowany w miarę możliwości danej placówki. Pozostawia się tym samym dużą autonomię w kwestii doboru języków samym instytucjom.

Głównym celem konstytucji było nadanie nowego statusu miejscowym językom bantu i promowanie ich użycia nie tylko w sytuacjach lokalnych czy rodzinnych. Aby wizja ta nie pozostała tylko wizją powołano różne grupy robocze, które miały opracować konkretne rozwiązania, jak wcielić w życie nowe wytyczne. Jednym z takich dokumentów jest *National Language Policy Framework*²⁹, który zobowiązuje wszystkie instytucje rządowe do działań w trybie wielojęzycznym.

²⁸ Patrz: Aneks.

²⁹ *National Language Policy Framework* http://www.gov.za/sites/www.gov.za/files/langpolicy-final_0.pdf [dostęp 15.11.2016].

Teoretycznie, zgodnie z wprowadzoną polityką, każdy obywatel ma prawo do edukacji, informacji i obsługi w instytucjach rządowych w wybranym przez siebie języku. W praktyce, po prawie 20 latach od wprowadzenia tych zapisów, proces transformacji nadal nie jest zakończony. Każda rządowa jednostka czy uniwersytet musi opracować i wcielać w życie własną politykę językową, biorąc pod uwagę sytuację językową regionu. *National Language Policy Framework* m.in. zobowiązuje instytucje rządowe do publikacji oficjalnych dokumentów najlepiej we wszystkich jedenastu językach, ale nie mniej niż w sześciu: tsonga, venda, afrikaans, angielskim, jednym wybranym językiem z grupy nguni i jednym z grupy sotho. W praktyce, ze względu na wysokie koszty takiego procesu, dokumenty publikowane są głównie po angielsku, a wersje innojęzyczne przygotowywane są na prośby obywateli.

Języki w systemie edukacji

„Z kwestią językowych preferencji różnych grup oraz polityki władz w sposób oczywisty wiąże się sprawa szkolnictwa”³⁰. Edukacja najczęściej związana jest z językami urzędowymi kraju. W RPA od wielu lat o rolę w szkolnictwie rywalizowały angielski i afrikaans i wydaje się, że ma to miejsce również obecnie.

W czasach przed apartheidu kształceniem miejscowej czarnej ludności zajmowały się głównie misje. Dostęp do szkolnictwa był jednak znikomy i znaczna część społeczeństwa pozostawała niepiśmienna. Era apartheidu nastąpiła wraz z przejściem całego systemu szkolnictwa przez rząd i zamknięciem szkół misyjnych. W bantustanach wprowadzono odrębny system edukacji dla czarnej ludności, który zakładał nauczanie w języku bantu danej społeczności. Był to system *designed to further separate development and prevent African language speaking students from developing ambitions outside their own communities*³¹. Docelowo języki te miały zostać wprowadzone na wyższe szczeble nauczania. Czarna ludność jednak od początku sprzeciwiała się temu systemowi, w którym widziała realizację zasady „dziel i rządź”. Uczniowie domagali się nauczania w języku angielskim, jako języku szerszej komunikacji. W rezultacie nauczanie w językach bantu nie wyszło poza poziom szóstej klasy, tj. okres siedmiu lat. W szkołach podstawowych język angielski i afrikaans były przedmiotem nauczania i stawały się medium nauczania w szkołach średnich. Przyjęto politykę równego wykorzystania obu języków. Rząd zamierzał obniżyć status języka angielskiego na rzecz afrikaans. Sprzeciw wobec używania w szkolnictwie języka afrikaans jako języka opresji wyrazili sami uczniowie podczas zamieszek wywołanych w Soweto koło Johannesburga w 1976 r. Protest szybko przeniósł się do innych szkół i w ciągu

---

³⁰ J. Koch, *op cit.*, s. 25 w przypisie.

³¹ Cytat z K. Heugh, *Languages, development and reconstructing development in South Africa*, „International Journal of Educational Development”, t. 19, 1999, s. 301–313.

kilku miesięcy ogarnął cały kraj. Zamieszki skończyły się tragicznie – zastrzelono prawie dwieście osób. Wychodząc poza sektor edukacji i kwestie językowe strajki objęły liczne przedsiębiorstwa, co doprowadziło m.in. do usunięcia miejscowej rady regionu Soweto. Protestujący wywalczyli jednak zgodę na możliwość wyboru medium nauczania w szkołach. Prawie wszystkie szkoły wybrały język angielski z językami miejscowymi bantu jako medium nauczania jedynie do poziomu klasy czwartej szkoły podstawowej. Jednak bardzo niskie nakłady na oświatę, brak materiałów, dobrze wykształconych nauczycieli i ogólnie niski poziom szkolnictwa nie dawały szansy na dobre wykształcenie większości dzieci z bantustanów. Zapotrzebowanie na lepiej wykształconą klasę robotniczą w latach osiemdziesiątych wpłynęło nieco na polepszenie jakości kształcenia poprzez budowę nowych szkół i zwiększenie nakładów finansowych ze strony rządu. Nie wpłynęło to jednak znacząco na zmniejszenie nastrojów antyrządowych, co w rezultacie doprowadziło do obalenia apartheidu. Lata osiemdziesiąte przyniosły czarnej ludności dostęp do telewizji w pięciu miejscowych językach bantu, która poszerzyła dostępne już wcześniej media, jak gazety czy literatura.

Sytuacja polityczna w RPA i wynikający z niej stosunek do języków miejscowych różnił się od tego w innych częściach Afryki w tym samym okresie. W czasach apartheidu segregacja rasowa i w jej wyniku językowa były instrumentem władzy. Wpłynęło to na wysoki status dwóch języków, angielskiego i afrikaans, a marginalizacji i braku rozwoju innych języków miejscowych. Wprowadzenie języków bantu do systemu szkolnictwa miało na celu ograniczenie dostępu czarnej ludności do języków białej władzy i spowodowało niechęć wobec nich, co ma konsekwencje do dzisiaj. W innych krajach afrykańskich języki miejscowe w tym samym czasie wykorzystywano jako spoiwo do budowania nowych, postkolonialnych społeczności.

Teoretycznie rola miejscowych języków bantu w budowaniu społeczeństwa RPA została doceniona w nowej rzeczywistości. Nowa konstytucja gwarantuje rozwój wszystkich języków i równe prawa dla nich m.in. w sektorze edukacji. Zauważono również, że bariera językowa może uniemożliwić osiągnięcie edukacji wyższego szczebla. Przyjęto zatem nową politykę językową w edukacji – *Language-in-Education Policy*³². Niestety w ciągu ponad dwudziestu lat od ustanowienia nowej konstytucji i zagwarantowania tych praw system edukacji nie uległ znaczącej transformacji.

Kraj wciąż stoi przed pytaniem, jak wykształcić wielojęzyczne społeczeństwo. Ze względu na prowadzoną segregację, nawet rodzimi użytkownicy miejscowych

---

³² M. Probyn, *Smuggling the vernacular into the classroom: conflicts and tensions in classroom codeswitching in township/rural schools in South Africa*, „International Journal of Bilingual Education and Bilingualism”, t. 12/2, 2009, s. 123–136.

języków bantu rzadko znają inny język poza swoim. Nie wykształcił się język o szerokim zasięgu ponadetnicznym, rolę tę przejęły angielski i afrikaans. W rzeczywistości brakuje okazji, żeby nauczyć się języka bantu jako obcego. Brakuje również materiałów, które mogłyby być wykorzystywane w edukacji, większość podręczników jest po angielsku lub afrikaans. Ale nie chodzi tylko o podręczniki do nauki poszczególnych przedmiotów lecz również o literaturę, która w rodzimych językach najczęściej sprowadza się do bajek i krótkich opowiadań oraz o brak odpowiednio wykształconych nauczycieli.

Obecnie w RPA szkoły mają autonomię w wyborze języków nauczania, chociaż zgodnie z nową polityką są zachęcane do wyboru i promowania języków bantu na wszystkich szczeblach edukacji. W większości szkół nauka w tych językach prowadzona jest jednak tylko do poziomu klasy 3 szkoły podstawowej³³. W szkołach państwowych obowiązuje rejonizacja i zwykle językiem nauczania jest język dominujący na danym terenie. Jest to realizowane głównie w rejonach wiejskich, gdzie społeczność jest językowo homogeniczna. W terenach miejskich sytuacja jest bardziej skomplikowana, ponieważ zwykle społeczność tworzą różne grupy językowe. Szkoły prowadzą więc naukę w języku angielskim lub rzadziej afrikaans od pierwszej klasy. Od 4 klasy we wszystkich szkołach nauka kontynuowana jest po angielsku lub rzadziej w afrikaans, a języki macierzyste nauczane są jako przedmiot. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że egzaminy certyfikacyjne np. na koniec szkoły prowadzone są tylko w języku angielskim lub rzadziej afrikaans. Nie dziwi więc, że rodzice chętnie wybierają dla swoich dzieci edukację w języku angielskim, który pozostaje też językiem prestiżu i lepszego dostępu do rynku pracy³⁴. W miarę możliwości finansowych³⁵, wbrew badaniom potwierdzającym wyższość nauczania w języku macierzystym³⁶, posyłają dzieci do szkół, gdzie język angielski jest wykorzystywany jako medium nauczania od pierwszego dnia nauki. Badania pokazują³⁷, że 60% uczniów uczęszcza do szkół z nauczaniem początkowym w językach bantu. Są to zwykle dzieci z biednych domów na wiejskich terenach byłych bantustanów.

³³ W RPA dzieci rozpoczynają naukę szkolną w wieku 6 lat.

³⁴ Badania pokazują, że istnieje korelacja pomiędzy dobrą znajomością języka angielskiego a wysokością zarobków. Badacze zwracają jednak uwagę na to, że biegłość w języku angielskim wśród czarnej ludności zwykle wiąże się z bardzo dobrą znajomością języka pierwszego – bantu, co jest niestety często zaniedbywane, por. D. Casale, D. Posel, *English language proficiency and earnings in a developing country: The case of South Africa*, „The Journal of Socio-Economics”, t. 40, 2011, s. 385–393.

³⁵ Szkoły rządowe mogą pobierać opłaty od ucznia, których wysokość jest ustalana przez szkołę w porozumieniu z radą rodziców. Niektóre szkoły, głównie na biednych terenach wiejskich, rezygnują z opłat i są dodatkowo dofinansowane z budżetu państwa na zasadach grantów.

³⁶ J. Cummins, *Bilingual Education and English Immersion: The Ramirez Report in Theoretical Perspective*, „Bilingual Research Journal”, 16:1&2 Winter/Spring, 1992, s. 91–104.

³⁷ S. Taylor i M. Coetzee, *Estimating the impact of language of instruction in South African primary schools: A fixed effect approach*, Stellenbosch Economic Working Papers: 21/13, 2013.

Angielski i afrikaans to również języki szkolnictwa wyższego i tylko w tych językach wykształciła się literatura akademicka. Zgodnie z nową polityką uczelnie wyższe rozważają lub podejmują próby wprowadzenia do nauki języki bantu. Spotyka się to jednak z jednej strony z oporem wykładowców, którzy nie czują się kompetentni wyklądać w językach bantu przedmiotów akademickich, a z drugiej strony, także studentów, którzy wykazują mieszane uczucia związane z wprowadzeniem języków miejscowych do szkolnictwa wyższego i w większości wybierają przedmioty nauczane po angielsku. Z powodu takich postaw wszystkie uczelnie kraju oferują obecnie kształcenie w języku angielskim, chociaż jeszcze do niedawna pięć z 26 uniwersytetów nauczało tylko w afrikaans. Pozostały jedynie dwa (North-West³⁸ i Stellenbosch), które oferują nadal nauczanie w afrikaans, obok angielskiego.

De facto język angielski stał się językiem powszechnego nauczania, chociaż jest językiem pierwszym dla niespełna 10% społeczeństwa. Często dzieci nie mają w ogóle kontaktu z tym językiem w okresie przedszkolnym, a później kontakt ogranicza się jedynie do środowiska szkolnego. Rodzice i uczniowie w swoich wyborach nie biorą również pod uwagę faktu, że język angielski jest językiem obcym dla większości nauczycieli, którzy mają problem z przekazywaniem w nim konkretnej wiedzy³⁹.

Paradoksalnie, to właśnie język angielski zyskał najbardziej na statusie w nowej rzeczywistości. W czasach walki o demokrację był językiem opozycji i w sposób naturalny stał się językiem nowej władzy. Zdominował parlament, szkolnictwo, urzędy, stał się językiem policji, wojska i sądu, wypierając afrikaans, który jest coraz mniej, lecz nadal nieprzychylnie kojarzony z poprzednim systemem. Pytanie stawiane w opracowaniach odnośnie edukacji, to kwestia jak wyposażyć społeczeństwo w drugi język, tj. język angielski, jak i kiedy wprowadzić jego nauczanie, a nie jakiego języka nauczać jako drugiego⁴⁰.

Nie bez znaczenia pozostaje fakt, że angielski został również wybrany na język identyfikacji przez nową aspirującą klasę średnią wywodzącą się z czarnej ludności RPA, która nadaje ton nowej rzeczywistości.

Podsumowanie

Republika Południowej Afryki to jedyny kraj afrykański, który postawił na tak dalece zakrojone promowanie wielojęzyczności swoich obywateli. Konstytucja kraju gwarantuje poszanowanie i równe prawa dla 11 języków urzędowych,

³⁸ Jest to jedyny uniwersytet, który oferuje stronę internetową w języku bantu, tswana, obok wersji angielskiej i afrikaans. Na stronie uniwersytetu Stellenbosch można wybrać pomiędzy angielskim a afrikaans, strony pozostałych uniwersytetów są jedynie w języku angielskim.

³⁹ Zagadnienie to jest poruszane w wielu pracach na temat języków w edukacji w RPA. m.in. M. Probyn, *op cit.*, R. Evans, A. Cleghorn, *Complex language encounters: Observations from linguistically diverse South African classrooms*, „Language and Literacy”, t. 12/2, 2010, s. 30–42.

⁴⁰ *Ibidem*.

którymi poza angielskim i afrikaans są miejscowe języki bantu. Zachęca również do używania innych języków mniejszych grup etnicznych. O tym jak kosztowna i trudna jest to polityka świadczy fakt, że po 20 latach od jej wprowadzenia kraj jest nadal w trakcie jej implementacji.

Językami o największej liczbie rodzimych użytkowników są dwa języki miejscowe, xhosa i zulu, z których ten ostatni jest również najbardziej rozpowszechnionym językiem, jeśli chodzi o obszar występowania. Liczba użytkowników poszczególnych języków waha się zależnie od prowincji. Polityka językowa kraju musi te różnice uwzględniać w promowaniu języków edukacji i administracji danego regionu. Najbardziej rozpowszechnionym i cenionym językiem tego wieloetnicznego społeczeństwa stał się angielski, który jest językiem pierwszym dla niespełna 10% obywateli kraju. Na znaczeniu nieco stracił natomiast afrikaans kojarzony, coraz mniej ale wciąż, z opresyjnym systemem apartheidu. Poza tym, w przeciwieństwie do angielskiego, jest to język o zasięgu lokalnym, nie używany nigdzie indziej poza południową Afryką.

Dr Beata Wójtowicz jest adiunktem w Katedrze Języków i Kultur Afryki Uniwersytetu Warszawskiego. Jej zainteresowania obejmują języki bantu, głównie z perspektywy leksykograficznej. Jest autorką słownika suahili-polskiego www.kamusi.pl.

Prof. Lionel Posthumus z Uniwersytetu w Johannesburgu jest specjalistą z zakresu socjolingwistyki i językoznawstwa porównawczego bantu. Jest autorem licznych prac o językach południowych bantu (zulu, sotho, ndebele), współautorem modelu polityki językowej RPA oraz współtwórcą akademickiego ośrodka przygotowującego materiały dydaktyczne do nauki języków afrykańskich CALT (Centre for African Language Teaching).

Bibliografia

- Alexander, N., *Language education policy, national and sub-national identities in South Africa*, Council of Europe 2003.
- Casale, D., i D. Posel, *English language proficiency and earnings in a developing country: The case of South Africa*, „The Journal of Socio-Economics”, t. 40, 2011, s. 385–393.
- Cummins, J., *Bilingual Education and English Immersion: The Ramirez Report in Theoretical Perspective*, „Bilingual Research Journal”, 16:1&2 Winter/Spring 1992, s. 91–104.
- Damm, K. i A. Mikusińska (red.), *Ludy i języki świata*, Wydawnictwo Naukowe PWN 2000.
- Evans, R. i A. Cleghorn, *Complex language encounters: Observations from linguistically diverse South African classrooms*, „Language and Literacy”, t. 12/2, 2010, s. 30–42.
- Heugh, K., *Languages, development and reconstructing development in South Africa*, „International Journal of Educational Development”, t. 19, 1999, s. 301–313.
- Kaji, S., *Monolingualism via multilingualism: a case study of language use in the West Ugandan town of Hoima*, „African Study Monographs”, t. 34(1), 2013, s. 1–25.
- Lewis, M.P., Simons, G.F. i C.D. Fenning (red.), *Ethnologue. Languages of the World. Nineteenth edition*, SIL 2016. [<https://www.ethnologue.com/>]
- Mesthrie, R., *South Africa: The Rocky Road to Nation Building*, w: A. Simpson (red.) *Language and National Identity in Africa*, Oxford University Press 2008, s. 314–338.
- Pawlak, N., *Języki afrykańskie*, Warszawa 2010.
- Piłaszewicz, S., *Wstęp do afrykanistyki*, Warszawa 1994.
- Probyn, M., *Smuggling the vernacular into the classroom: conflicts and tensions in classroom codeswitching in township/rural schools in South Africa*, „International Journal of Bilingual Education and Bilingualism”, t. 12/2, 2009, s. 123–136.
- Taylor, S. i M. Coetzee, *Estimating the impact of language of instruction in South African primary schools: A fixed effect approach*, Stellenbosch Economic Working Papers: 21/13, 2013. <http://www.ekon.sun.ac.za/wpapers/2013/wp212013> [dostęp: 8.01.2017]
- Zajączkowski, K., *Polska na wschodzących rynkach Afryki Subsaharyjskiej na przykładzie RPA*, „Afryka”, t. 43, 2016, s. 93–120.

Strony internetowe

- Encyklopedia Ethnologue. Languages of the World. <https://www.ethnologue.com/statistics/country> [dostęp: 5.11.2016].
- Encyklopedia PWN <http://encyklopedia.pwn.pl/> [dostęp: 8.11.2016].
- Constitution of the Republic of South Africa <http://www.gov.za/sites/www.gov.za/files/images/a108-96.pdf> [dostęp: 8.11.2016].
- The languages of South Africa
http://www.southafrica.info/about/people/language.htm#.WCGsy_rhA2w#ixz-z4PPfRzxVr [dostęp: 8.11.2016].
- National Language Policy Framework http://www.gov.za/sites/www.gov.za/files/langpolicyfinal_0.pdf [dostęp: 15.11.2016].
- Official Languages of the Union Act, 1925 https://en.wikisource.org/wiki/Official_Languages_of_the_Union_Act,_1925 [dostęp: 8.11.2016].
- Polski tekst Konstytucji RPA <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/rpa-1.html> [dostęp: 8.11.2016].
- South African Government <http://www.gov.za/about-sa/south-africa-glance> [dostęp: 8.11.2016].
- Statistics South Africa <http://www.statssa.gov.za/> [dostęp: 23.11.2016].

Aneks 1

KONSTYTUCJA REPUBLIKI POŁUDNIOWEJ AFRYKI NO. 108 z 1996

ROZDZIAŁ 1

PRZEPISY PODSTAWOWE⁴¹

6. Języki

1. Językami urzędowymi Republiki są: pedi, soto, tswana, swazi, venda, tsonga, afrikaans, angielski, ndebele, kosa oraz zulu.

2. Uznając wynikające z historii ograniczenia w posługiwaniu się rdzennymi językami naszego ludu oraz ich obniżony status, państwo stosuje praktyczne i pozytywne środki w celu podniesienia statusu tych języków i popierania posługiwania się nimi.

3.

a. Władza ogólnokrajowa i władze prowincji podczas wykonywania obowiązków mogą posługiwać się którymkolwiek z języków urzędowych, biorąc pod

---

⁴¹ Polskie tłumaczenie tekstu konstytucji RPA <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/rpa-1.html> [dostęp 8.11.2016]

uwagę zwyczaję językowe, możliwości praktyczne, koszty, uwarunkowania regionalne oraz konieczność zapewnienia równowagi między potrzebami i preferencjami całej ludności lub ludności danej prowincji, ale władza ogólnokrajowa i władza każdej prowincji posługują się co najmniej dwoma językami urzędowymi.

b. Gminy biorą pod uwagę zwyczaję językowe i preferencje swoich mieszkańców.

4. Władza ogólnokrajowa i władze prowincji regulują i nadzorują, za pomocą środków prawodawczych i innych środków, posługiwanie się językami urzędowymi przez te władze. Bez uszczerbku dla przepisów ust. 2, wszystkie języki urzędowe cieszą się równym szacunkiem i są traktowane zgodnie z zasadą słuszności.

5. Utworzona na mocy prawodawstwa ogólnokrajowego Powszechna Południowoafrykańska Rada Językowa:

a. promuje i tworzy warunki rozwoju i posługiwania się:

i. wszystkimi językami urzędowymi;

ii. językami khoi, nama i san;

iii. językiem migowym oraz

b. promuje i zapewnia poszanowanie dla:

i. wszystkich języków, którymi posługują się społeczności w Południowej Afryce, w tym niemieckiego, greckiego, gujarati, hindi, portugalskiego, tamilskiego, telegu i urdu oraz

ii. arabskiego, hebrajskiego, sanskrytu i innych języków używanych w celach religijnych w Południowej Afryce.

ROZDZIAŁ 2

DEKLARACJA PRAW

29. Nauka

1. Każdy ma prawo do:

a. nauki na szczeblu podstawowym, w tym do nauki na szczeblu podstawowym dla dorosłych oraz

b. do dalszej nauki, którą państwo, za pomocą rozsądnych środków, czyni stopniowo osiągalną i dostępną.

2. Każdy ma prawo do pobierania nauki w języku urzędowym lub wybranym przez siebie języku w publicznych instytucjach oświatowych, w których jest to, rozsądnie rzecz biorąc, możliwe. W celu zapewnienia rzeczywistego korzystania z tego prawa i wprowadzenia go w życie, państwo bierze pod uwagę wszystkie rozsądne możliwości kształcenia, w tym także instytucje jednojęzyczne, uwzględniając:

a. zasadę słuszności;

b. możliwości praktyczne oraz

c. konieczność naprawienia szkód wyrządzonych w przeszłości przez prawo i praktyki dyskryminujące ze względu na rasę.

30. Język i kultura

Każdy ma prawo do posługiwania się wybranym przez siebie językiem oraz prawo do udziału w życiu kulturalnym zgodnie z dokonany przez siebie wyborem, ale nikt korzystający z tych praw nie może czynić tego w sposób niezgodny z jakimkolwiek przepisem Deklaracji Praw.